

En sjef i Nord-Norge, i historiens lys: Generalmajor A.D. Dahl

Av oberstløytnant, cand. philol. Anton Olstad

Generalmajor A.D. Dahl fyller den 24. mai d.å. 93 år, og er en av Hærens markante personligheter med en lang og aktiv karriere. Han vil også bli husket av mange kull av Krigsskolens elever som en engasjert og inspirerende lærer i krigshistorie. I nedenstående artikkel har Anton Olstad plassert generalmajor Dahl og hendelsene omkring ham i en historisk ramme, fordi det forklarer endel årsakssammenhenger og fordi det kan være ønskelig siden en stor del av NMTs lesere idag ikke har noe personlig kjennskap til krigsårene.

«Den 5. juni gikk jeg tidlig om morgenen i et forferdelig sørpeføre over hele min del av fronten. Ved 11-tiden kom jeg tilbake til teltet og hadde nettopp byttet på tørt tøy, da telefonen ringte fra brigaden. Kaptein Søvik ga beskjed om at jeg snarest hadde å innfinne meg i brigadens kvarter ved Bjerkvik, 20 kilometer unna. Jeg meddelte stabssjefen at jeg nettopp hadde kommet tilbake fra en 15 kilometers marsj og spurte om det var mulig at brigadesjefen som hadde bil kunne møte meg på halvveien, i Vassdalen.

– Det er ordre, var svaret.

Det betydde at jeg samme dag ytterligere måtte tilbakelegge til fots 20 kilometer fram og tilbake. Utsiktene ble ikke lysere ved det tunge sludd som ség ned, og de sørpete hengemyrene som måtte vasses,» skriver general A.D. Dahl i «Med Alta bataljon mot tyskerne» (Aschehoug 1946). Selv om en eventuell neste krig vil komme helt annerledes, og føringen av avdeling neppe blir lettere, er det enkelte elementer som vil være uforanderlige. Daværende oberstløytnant A.D. Dahl

førte Alta bataljon og tidvis 7. brigade på Narvikfronten i to usedvanlig lærerrike måneder i 1940. Det er undertegnede forvissning at Dahls beretning studeres i våre militære skoler – eller burde studeres. Han var vel ikke den eneste bataljonssjefen som utmerket seg dengang. Men hans føring av Alta bataljon i 1940 og hans tjeneste i Nord-Norge fra 9. november 1944 og flere år senere, gjorde ham i landsdelen mer enn noen annen til GENERALEN. Det har ikke minst med personligheten å gjøre.

Hans sjefsry er dog først og fremst knyttet til Alta bataljon og 1940. Som det fremgår av sitatet var en første forutsetning for fremgangen en usedvanlig god kondisjon. Dagens ofte motortransporterte infanterister kan vanskelig forestille seg hvilke marsjprestasjoner førkrigsfotfolket ydet. En samtidig av Dahl, stabsmann hos general Ruge i 1940, oberstløytnant Roscher Nielsen, forteller at han som kadett, etter å ha deltatt i stormanøveren på Hedemarken i 1912, måtte marsjere tilbake til Kristiania, – han valgte å bli

General Fleischer og oberstløytnant Dahl i Rapparfjord, Finnmark 1939.

artillerist. Da den tyske generalstabs-sjef von Schlieffen laget sin herostratisk berømte plan om å la de tyske armeer svinge som en hammer gjennom Belgia nordfra og inn i Frankrike baserte han seg på ilmarsjer av infanteristene. Barbara W. Tuchman forteller i sin bok «The Guns of August» at von Klucks høyre fløyarmé marsjerte i gjennomsnitt 40 kilometer om dagen, over veier fulle av granathull og over felte trestammer, med full stridsutrustning og i kamp. Det var en forflytningshastighet som selv på norske militære skolers kart- og modellbordøvelser, der man stundom ser bort fra de menneskelige fysiske begrensninger, må virke nesten utrolige.

Selvom brigadesjefen lot en bil hente Dahl 10 kilometer fra Bjerkvik, tør det fremgå av sitatet at det nesten ikke var grenser for de krav til fysisk styrke som krigen stilte. Riktignok kan man ikke sammenligne Dahl med dusinet av offiserer, men ville dagens avdelingssjef hatt krefter til slike prestasjoner? Montgomery forlangte at befal og menige iallfall en gang i uken skulle kunne løpe 7 miles. Han følte puritansk ubehag ved å se offiserer som var i for godt hold. Oberst Håkon Harlem, som blant annet var med i et skiløperkompani i 1940, skrev i «Kontakt med Hæren» i 1969 en artikkelserie om betydningen av et solid kondisjonsmessig grunnlag hos befal. Den burde også være pensum. På stridskursene i norske avdelinger i Storbritannia og Sverige under krigen holdt det på å bli en mote at forflytninger helst skulle skje i springmarsj. Fra Brigaden i Nord-Norge husker undertegnede en eldre kompanisjef, med bakgrunn i 3. Bergkompani i Skottland, som drev kondisjonstrening ut fra prinsippet om at han måtte være minst like utholdende som sine egne soldater og mer utholdende enn en mulig fiende. Dahls beretning er full av eksempler på umåtelige krav til fysisk styrke, som for eksempel bataljonens tur opp lia fra Spansdalen til Fjordbotneidet.

Hva angår tekniske kunnskaper som våpen og materiellbehandling, er sikkert dagens utdannelse av befal og soldater god nok, taktisk også så langt det er mulig med lite panser og lite fly. Men er den spartansk nok? Dahls soldater i 1940 var fiskere og bønder og folk som arbeidet utendørs i nesten alt slags vær. De tålte sterk kulde, de tålte slitet. Vil velferdssamfunnets timeregnere kunne tåle slike fysiske

anstrengelser som D. ... bataljon greide på Narvik ... 1940?

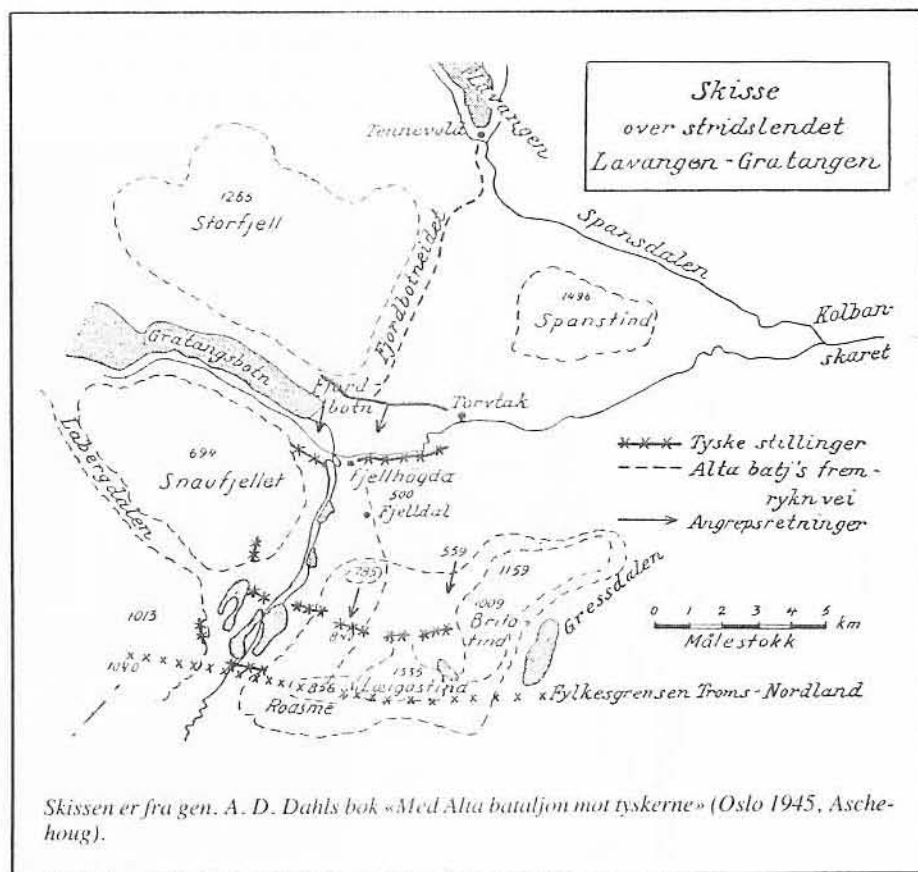
I en artikkel i NMT (4/79) forteller general Dahl blant annet: «Natten til 22. april ble jeg vekket kl 02.00 med ordre fra divisjonen om å rekognosere fremrykning til og forlegning i Lavangen. Tidlig neste morgen 22. april gikk jeg alene de 20 kilometerne på ski i kladdeføre til Lavangen, der jeg traff en del av Trønderbataljonens trenn, mens stridsstyrken var rykket opp på Fjordbotneidet. Etter å ha orientert meg om forholdene gikk jeg samme eftermiddag samme vei tilbake til Sjøvegan.»

General Carl Gustav Fleischer, landsdelens militære sjef, kom til å ha sin kommandoplass i Lavangen blant annet fordi han ikke kom ut igjen av Spansdalen da han var fremme i Lavangen for å orientere seg og gi bataljonssjef Dahl ordre om angrepet på de tyske avdelinger, som fra Bjerkvik fra rykket frem gjennom Gratangsdalen mot Lappaugen. 6. Brigade, under oberst Kristian Løken, skulle fra Salangsdalen gå frem over Kolbanskarret mot Lappaugen, mens Fjordbotngruppen, som Dahls bataljon var en del av, skulle rykke frem over Fjordbotneidet mot Gratangsdalen.

Her er to interessante ting: Bataljonssjefen har selv vandret de 20 kilometer til Lavangen for personlig å orientere seg. Og divisjonssjefen har selv snakket med nøkkelpersonene i angrepet.

Den andre, også meget viktige ting, som Dahl forteller om, er at det kom overraskende på tyskerne at nordmennene satte seg til motverge. Tyskernes plan var å sikre seg området Salangsdalen – Sætermoen for å skaffe seg en flyplass. For nærmere studium av kampene anbefales general Dahls bok, som innledningssitatet er hentet fra, og artikkelen av general Dahl i NMT, nevnt foran. Krigshistorisk Avdelingsberetning om kampene i Nord-Norge 1940 er skrevet av general Trygve Sandvik. Forsvarsmuseets modell av terrenget, med stedsnavnene markert med lys, utfyller bokstavelig talt bildet. Som det sikkert er kjent for NMTs lesere, ble stillingen for general Dietls tropper så kritisk at det på Narvikbanen stod fire jernbanetog klar for å evakuere de tyske tropper over Sverige.

Det som reddet Dietl fra totalt nederlag overfor de franske, polske og norske tropper på Narvik – Bjørnefjellfronten, var de allierte nederlag på kontinentet. Den 31. mai ble evakueringsordren for de allierte tropper i

Nord-Norge godkjent av krigsrådet i Paris. Dagen etter ble den norske regjering underrettet, men med taushetsplikt, en taushetsplikt som Koht i naivt ødeleggende tankeløshet brøt under forhandlingene med svenskene om en våpenstillstand og en demarkasjonslinje syd for Narvik-området. General Fleischer og hans stabssjef ble underrettet 4. juni. Oberstløytnant Roscher Nielsen, som en tid førte kommandoen over de norske tropper under deres tilbaketrekning i Sør-Hålogaland, dog ikke de britiske, fikk et nyss om at en evakuering var i ferd med å skje da han 28. mai oppdaget at de britiske avdelingene på Bodøhalvøya, uten at Roscher Nielsen var blitt underrettet, hadde trukket seg ut av sine stillinger og var på vei til Bodø.

Da Roscher Nielsen meddelte divisjonssjef Fleischer sin mistanke, ble ikke Fleischer blidere. Den britiske liasonoffiseren benektet riktignok at de skulle trekke seg ut av Narvikområdet. I en artikkel i NMT nr 6 1967 lyder følgende kommentar: «At regjeringen gikk med på å holde situasjonen skjult for sine kjempende avdelinger er ikke lett å forsone seg med.» 6. Brigade forberedte da et angrep på Dietls østlige stillinger. Den 7. juni hadde Kongen, Kronprinsen og regjeringen forlatt Norge med Storbritannia som mål. 6. Brigades angrep skulle begynne 8. juni. Det ble stanset med en telefon fra divisjonen. Samme dag reiste general Fleischer, beordret med, også til England. Kampene i Nord-Norge var slutt.

General Fleischer hadde om aftenen den 8. april på eget ansvar besluttet mobilisering. Divisjonssjefens tiltak er omtalt i boken «General Fleischers Efterlatte papirer». Han var i januar 1940 blitt øverstkommanderende i landsdelen i krig. Han hadde overtatt etter general Erichsen som sjef for 6. Divisjon 1. januar 1939.

Alta bataljon tilhørte 7. Brigade, som Dahl var sjef for under en serie vellykkede operasjoner inntil 28. april. Da Dahl den 5. juni, etter den telefoniske ordren som er nevnt innledningsvis, kom til brigadens kommandoplass, ga brigadesjefen uttrykk for at han trodde at franskmennene og britene var i ferd med å evakuere. Dahl mente imidlertid at med de avdelinger som man forsøkte å sette opp, og de man hadde inne, var en offensiv fortsatt mulig, selv om briter og franskmenn trakk seg ut. Men om

kvelden 7. juni kom det telefonisk ordre til Dahl om at det planlagte angrep ikke skulle iverksettes. Etter tysk bombekasterbeskytning ble stabsteltet flyttet. Den 8. juni om morgenen var man etablert på det nye sted. Telefonlinjene var blitt koblet til og prøvet. KI 1100 fikk bataljonen telefonisk ordre om demobilisering, og om forflytning til Grovfjorden for sjøtransporthjem til Alta. Den siste ukes kamper tjente bare til dekning av de alliertes evakuering.

Dahl legger i sin bok ikke skjul på at slitet, mangelen på skikkelig kosthold, aldri noen avløsning, at soldatene måtte være i forreste linje hele tiden, at det ikke var mulig å få tørket klærne, spesielt fottøyet, at man ikke fikk hvile ut o.s.v. hadde tatt på. Det var tegn på vitaminmangel. Og det var lus. Men avdelingen holdt ut. Under tegnede tror at det i vesentlig grad skyldtes at det var hårdføre soldater, som fra sitt sivile liv var vant til å fryse, bli våte og arbeide hardt ute i nesten all slags vær, og det befalet har vist seg å holde mål. Det er ganske klart at bataljonssjefens personlighet her har vært av største betydning. Man kan si av avgjørende betydning. En feltavdeling lar seg ikke lure av talemåter og fagre ord, men den kjenner en dyktig sjef når den møter en. Det krever store kunnskaper om troppstjeneste og god forståelse for hva som rører seg i soldatene, for å kunne bevege seg med bataljonssjef, senere general Dahls sikkerhet blant befall og mannskaper.

Merittlisten til sjefen for Alta bataljon er interessant. Den viser en av forutsetningene for den gode innsats avdelingen gjorde i 1940. A.D. Dahl tok eksamen artium på Hamar i 1912, gikk ut Krigsskolen i 1915, var assisterende forsvarsattasje i London 1916 til 1919. Her sørget han for å komme såvel til britiske, belgiske som franske avdelinger ved fronten. Å oppleve stridssonen med døde og sårede er ingen dårlig tilvenningsøvelse for en ung og interessert løytnant. Han var ved Krigsskolen fra 1919 til 1924, og de siste tre av disse årene som vår nåværende konges inspeksjonsoffiser. Det var litt av et ansvar. Ikke noe dårlig grunnlag for de senere studier som gjorde Kongen til forsvarssjef under krigen, og den store og sakkyndige interesse han har vist for Forsvaret. Dahl fikk kapteins grad etter femten års tjeneste; gradene hang

høyere i de dage. I 1933 tjenestegjorde han som mitraljøsekompanisjef med kapteins grad og løytnants lønn ved IR 6, en ikke uvanlig løsning dengang. Han ble utnevnt til kaptein i 1934, og kom til H.M. Kongens garde. I 1935 ble han sjef for Krigsskolen. I et intervju som ble laget i forbindelse med at han fylte 90 år, uttalte han blant annet: «Du skjønner at når kadetter har en inspeksjonsoffiser i tre år, sælig med den disiplin vi hadde den gangen – i motsetning til hva som er tilfelle idag, puff – så blir det slik at når de ser sin inspeksjonsoffiser, så slår de hæla sammen.»

I samme intervju uttalte han seg ærlig og uhøytidelig om det mislykkede første angrep på Roasme. «Plutselig fikk jeg øye på kompanisjefen. Alene. – Hvor er folkene dine? spurte jeg. – Nei, de fløy sin vei. – Hva er det du sier? spurte jeg Etterpå samlet jeg dem nede i bakken og ga beskjed om at jeg syntes dette var dårlige greier. – Det må dere gjøre om igjen, sa jeg. For var de blitt sittende igjen med følelsen av at det går an å rømme, ville moralen sunket ned i støvlene. Nå fikk de dermed anledning til å gjenvinne sin egen moral, noe de gjorde med glans. Da den første fenriken kløv opp på høyden, kastet den siste tyskeren seg nedover på baksiden. Dermed hadde vi erobret nøkkelene og bl.a. åpnet for franskmennene som inntil da hadde hatt store tap.»

Å ha stanset en avdeling i oppløsning under slike forhold og sogar fått den til å gå frem igjen i et angrep oppover bakke mot en sterkt befestet stilling, sier noe om Dahls prestasjon som troppsoffiser. Her kom det så sannelig an på sjefen. Det må ikke oversees.

En annen av grunnene til at Alta baraljon greide seg så godt er den anskuelsesundervisning som nøytralitetsvaktens hadde gitt avdelingen. Riktignok var det ikke akkurat samme befall og mannskap som ble mobilisert 9. april, men allikevel så mange at det var av betydning. Alta bataljon ble innkalt til nøytralitetsvakt 14. oktober 1939. Dahl skriver blant annet om dette: «I det øyeblikk mobiliseringen begynte ble den militære avdeling et stort transportselskap som plutselig la beslag på busser og sjåførere, dampskip og massevis av skøyter. Ikke alene måtte det være planlagt hvor man mann som skulle møte, men de enkelte personers navn og bopel måtte kjennes, oppgaver måtte være utarbeidet

over alle de transportmidler som var nødvendige med eiernes navn og adresser, reserveskip og skøyter måtte has i beredskap om noen av de i mobiliseringsplanen var på fart eller fiske, under reparasjon eller ikke disponible av andre grunner. En bestemt skøyte kunne eksempelvis ha ordre om å gå innom 4–5 forskjellige steder, ta opp 1 mann her, 2–3 mann et annet sted Alt dette måtte klaffe, til alle årets tider og uten forutgående ekstra varsel.»

Infanteriinspektøren, oberst Ruge inspiserte da avdelingen var ferdig oppsatt. Og så kom divisjonssjefen, general Fleischer. Dahl forteller: «Vi fikk – til ikke liten forferdelse, et taktisk oppdrag å løse i *bataljon*, en innpãmarsj med påfølgende angrep.» Med 48-dagers rekruttskole som bakgrunn hos soldatene var det naturlig at Dahl hadde begynt med repetisjon av øvelser i lag og tropp. Men guttene kunne bruke lendet, og avdelingene hang sammen. Bataljonen ble flyttet til Pasvikdalen. Dette er jo i Finlandskrigens tid. Man gikk igang med å bygge forsvarsstillinger, sprengte i fjell og stivfrossen mark, bygget blokkhus og levde på feltfot. Dahl forteller videre: «Efter russernes landgang i Petsamo, fikk vi krigen inn på livet av oss. Vi så og hørte kampene på så nært hold som overhodet mulig uten selv å ta aktiv del, for Ishavsveien, som er den eneste brukbare vei mellom Sør- og Nord-Finland, går like ved grensen. For første gang så vi den totale krig i praktis. Etter hvert som finnene trakk seg tilbake, brente de hvert hus og hver grend og sprengte alle bruer etter seg. Alta bataljons befal og soldater, som etter hvert venet seg til å tenke på krig som realitet, og ikke som noe de hadde lest om i historiebøkene.»

Da Alta bataljon ble mobilisert igjen 9. april 1940, hadde den – oppsummert – en rekke gode forutsetninger for å greie et felttog. Sjefen hadde sett krig på nært hold. Han hadde gjennom tjeneste i Garden og ved Krigsskolen fått nøyaktighet og strenge krav inn i blodet, og – han hadde lært seg til å behandle tropp med eleganse, bokstavelig talt. Han hadde kunnskaper, autoritet og tillit. Han hadde tiltrådt ved Alta bataljon i januar 1938 (hoppet over majorsgraden) og hadde lært landsdelen å kjenne. Såvidt undertegnede kan forstå, hadde ingen av de andre offiserene som også gjorde det

imponerende bra under kampene i Narvikområdet, samme forutsetninger.

En av de andre bataljonssjefene dengang ble nesten forbauset da han mange år etter krigen så infanteribataljonen på Sætermoen ble tatt, fullt feltmessig oppsatt, også med tren, rett fra oppstillingsplassen og inn i en øvelse som bare bataljonsstaben var orientert om. Det «profesjonelle» militære miljø som våre stående avdelinger opererer i, er av nesten uvurderlig verdi. Det er beklagelig av mange grunner at man ikke kunne opprettholde den stående Brigade S. Våre avdelinger i Skottland og i Sverige under krigen øvde med en virkelighetsoppfatning som var av største betydning. Særlig den nordligste gruppen av Reservepolitiet, som lå i lukkede leirer i Nord-Sverige (oblt. L.G. Bryhns gruppe, med Bn, I, Bn II og Bn V) fikk en meget tidkrevende trening. Tysklandsbrigaden stilte realistiske krav til øvelser og beredskap; det er sunt for soldaten å være med i angrep med skarp ammunisjon, og ha skarp ammunisjon i våpenet når han går på vakt. Tjenesten i UNEF i Gaza, ga også en fremragende øvelse for befal og mannskaper. En svært god ting ved den var da også at den åpnet adgang for at førstegangstjenestegjørende på et visst utdanningsnivå kunne komme dit. Undertegnede er kjent med at iallfall en av bataljonene i Brig N sendte av sine beste mannskaper og sitt beste befal til tjeneste der. Dessverre har ikke UNIFIL gitt førstegangstjenestegjørende de samme

muligheter. Det er utdanningsmessig beklagelig.

Hvordan ledet bataljonssjef Dahl sine kompanier? Som det er fortalt foran rekognoserte han selv. Det fremgår av Krigshistorisk avdelings fremstilling at bataljonsstaben bestod av sjefen, adjutant, gassoffiser – en sivilingeniør som ikke tidligere hadde tjenestegjort i Nord-Norge, men som syntes å ha gjort god nytte for seg – til E-sersjant en dyktig menig, kvartermesteren, stabens femtemann, likeledes. Heldigvis er våre ruller godt utstyrt med menige som vil kunne fylle en befalsjobb når behovet melder seg. Men avdelingens sjef må kunne vurdere dem.

Radiosamband eksisterte, men ikke innen bataljonen. For samband fra brigaden til bataljonene la brigadens linjetropper linje over milelange strekninger. En måte å gjøre det på var å legge kabeltrommelen i en fiskekasse og plassere fiskekassen på en skikjelke. Den norske kabelen var lakkisolert, og det holdt ikke i snø og slaps. Det ble bedre etterhvert som man fikk hånd om tysk kabel.

Om ordregivning skriver Dahl: «Det heter så smukt i alle taktiske direktiver at ordrer fra bataljoner og endog brigader bør gis muntlig til vedkommende sjef. Og det er riktig nok. Men sjef er heller ikke mer enn mennesker. Våre sjefer var til og med 10 år eldre i alle grader – minst – enn det som ansees passende i andre lands feltarmeer. . . . Om jeg derfor ustanselig hadde kalt befalet sammen til konferanser og ordrer over disse

Tyske fanger på Gratangseidet mai 1940.

avstander og i dette forrevne landet, ville jeg etter en ukes forløp ha vært uten kompanisjefer.» At Dahls system for ledelse og ordregivning virket viser resultatene. Ordrene synes ellers for det meste å være gitt kpsjefen på stedet.

I general Ruges krigserindringer, visstnok skrevet under fangenskapet på Grini sommeren 1940 (og oversatt til tysk), heter det blant annet at tyskerne ved Narvik hadde stor respekt for de norske geværskyterne. Særlig syntes Alta bataljon å ha gjort sterkt inntrykk på tyskerne, «for da vi etter kapitulasjon kom sammen med dem, spurte de stadig etter denne bataljonen og ville gjerne se den.» Men da var Alta bataljon på vei hjem og til demobilisering.

En norsk major skrev like etter krigen (NMT 12/83): «Tanken til 6. divisjons soldater og befal går i dag til vår sjef i krigens tid. Og vi bærer med stolthet vår usynlige krigsutmerkelse – retten til å si: *Jeg stod ved Fleishers divisjon.*» Med samme stolhet bærer Alta bataljons soldater den usynlige krigsutmerkelse at de stod ved A.D. Dahls avdeling. Spør dem bare.

Sommeren 1940 var en vond tid, ikke minst for de som ble i landet. Tiltalen til regjeringen og til de allierte som skulle ha hjulpet oss, var på et nullpunkt. Seier over tyskerne syntes å være langt borte. Det hjalp litt at Quislings regjering var trukket tilbake og et administrasjonsråd etablert for de okkuperte deler av Norge. Men en av de tyskerne som ivrigst hadde motarbeidet Quisling, nemlig sendemannen dr. Curt Bräuer, falt i unåde. NSDAPs utenrikspolitiske kontor greide å velte riksrådsforhandlingene og skyve Quisling frem igjen. Det ga klarere skillelinjer. Og da Reichskommissar Terboven holdt sin beryktede tale 24. september i den anledning, var fronten klar, for de fleste, selv om tyskerne optimistisk sang «Wir fahren gegen Engeland, gegen Eng-e-land!»

En av de som overhodet ikke hadde nølt, var sjefen for Alta bataljon. Han så helt bort fra å underskrive noe æresord om ikke å ta til våpen mot tyskerne så lenge krigen varte. Da hans bataljon var dimittert på Altagård, fikk han og et par venner tak i en skøyte og et skolekart og ga seg 13. juni allerede avgårde vestover. De hadde – med

skolekartet, tenkt seg til Island, fordi dit var det kortest, men kom 19. juni til Færøyene. Etter en tur til Island, gikk ferden sydover igjen, og den 1. juli 1940 kom oberstløytnant A.D. Dahl til London. Her meldte han seg for Kongen, som han hadde vært adjutant hos fra 1929, og for general Fleischer. Han ble igjen en av Fleischers menn og nærmeste medarbeidere. Men det er verd et eget kapittel. □

Kilder, foruten de som er nevnt i teksten:

- Samtaler med general A.D. Dahl i november 1986.
- Ragnvald Roscher Nielsen «Tappenstrek» (ikke offentlig tilgjengelig)
- NMT 2/84 s 69 og flg., 11/79 s 507 og flg., 5/85 s 233 og flg.
- Riksarkivet, katalog II-C-11-600 boks 152, og andre
- C.J. Hambro, artikler i Tønsberg Blad 6., 8. og 9. desember 1947.
- General Fleischers ikke avsendte skriv til Kongen av 4. juni 1940. M.fl.

Saugbrugsforeningen

1751 HALDEN
Tlf (031) 74 000

